

**ПІВНІЧНА ЗОНА ГОВІРОК НАДВІРНЯНСЬКОГО РАЙОНУ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

doi: 10.12958/2227-2631-2021-2-44-15-27

Леся Кисляк,

*кандидат філологічних наук, старший викладач
кафедри загальноправових та гуманітарних дисциплін
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7552-9134>*

У статті на матеріалі скартографованих діалектних явищ різних структурних рівнів у говірках населених пунктів Надвірнянського району Івано-Франківської області описано ареалогічні процеси в північній зоні Надвірнянщини, зокрема, визначено зональні та острівні ареали північної зони й вивчено особливості поширення покутських ареалів на досліджувану територію. За допомогою описового, зіставного, лінгвогеографічного методів виявлено, що за сто років покутський говір значно зменшив свою територію функціонування саме на Надвірнянщині. Атомарні карти мовних явищ і зведені карти покутських ізоглос засвідчують, що тільки північно-східні говірки Надвірнянщини можна умовно вважати покутськими й обмежити їх ізоглосою Гаврилівка – Парище – Лісна Велесниця – Верхній Майдан – Вишнівці – Кубаївка, бо саме цей мікроареал повністю покривають риси різних мовних рівнів, проте й він помережаний ізоглосами явищ, типових для суміжних діалектів. Окремі явища, скартографовані в говірках Битків, Пнів, які раніше К. Кисілевський зараховував до покутських, засвідчують поєднання в них рис гуцульського, наддністрянського й покутського говорів, що сигналізує про мішано-перехідний статус цих говірок.

У статті констатовано, що посткартографічна інтерпретація покутських ареалів повністю підтверджує думку Ю. Шевельова про перехідний статус покутського говору між гуцульським і наддністрянським.

Визначено, що умовна лінія, проведена між говірками Гаврилівка – Парище – Лісна Велесниця – Стримба – Лоева, очевидно, є основною розмежувальною лінією між покутськими й наддністрянськими говірками, від неї на північний захід до річки Стримба та на північний схід у напрямку говірок Коломийського району поширені мішано-перехідні говірки покутсько-наддністрянського типу. Умовна лінія між говірками Лоева – Красна – Добротів – Ланчин – Саджавка розмежовує гуцульський і покутський говори, а говірки на північ від неї можна вважати мішано-перехідними говірками покутсько-гуцульського типу, що підтверджують спостереження попередників.

Ключові слова: ареалогічні процеси, говірки Надвірнянщини, покутські ареали, покутські говірки.

In the article on the material of the mapped dialect phenomena of different structural levels in the dialects of settlements of Nadvirna district, Ivano-Frankivsk oblast areological processes in the northern zone of Nadvirna are described, in particular, identified zonal and island areas of the northern zone and the distribution of Pokutia areas are studied.

With the help of descriptive, comparative, linguistic and geographical methods it was revealed that for a hundred years Pokutia dialect has significantly reduced its territory of functioning in the Nadvirna region.

The article states that the post-graphic interpretation of Pokutia areas fully confirms the opinion of Yu. V. Shevelyov about the transitional status of Pokutia dialect between Hutsul and Transnistria ones.

It is determined that border line drawn between the Gavrylivka – Parysche – Lisna Velesnytsia – Strymba – Loyeva dialects is apparently the main dividing line between the Pokut and Transnistria dialects, from it to the northwest to the Strymba River and north-east to the Kolomyia district. mixed-transitional dialects of the Pokutia – Transnistrian type. The conditional line between Loyev – Krasna – Dobrotiv – Lanchyn – Sadzhavka dialects distinguishes between Hutsul and Pokut dialects, and dialects to the north of it can be considered mixed-transitional dialects of the Pokutia – Hutsul type, which confirm the observations of predecessors.

Key words: areological processes, dialects of Nadvirna region, Pokutia areas, Pokutia dialects.

Вступ. До актуальних завдань сучасної лінгвістичної географії належить вивчення діалектної системи української мови, спрямоване на дослідження межових територій, виявлення специфіки протікання мовних процесів на теренах контактування говорів та інших осередків українського мовного простору з їхніми виразниками статичної й динамічної, окреслення специфіки міждіалектних чи міжмовних контактів. Надвірнянщина належить саме до таких межових територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях діалектологів та етнографів, які досліджували території поширення гуцульського (Ф. Жилко, С. Бевзенко, Я. Закревська, М. Бігусяк, М. Лаврук, М. Лесюк, Б. Кобилянський, І. Сабадош, Т. Ястремська та ін.), покутсько-буковинського (Б. Кобилянський, К. Кисілевський, С. Бевзенко, М. Лесюк, Я. Закревська, М. Бігусяк та ін.), бойківського (Я. Закревська, В. Грещук, А. Княжинський та ін.), наддністрянського (З. Бичко, Я. Рудницький та ін.) говорів, населені пункти Надвірнянщини фігурують як межові, тому докладне вивчення цього континууму має важливе значення для розв'язання проблем ареалогії.

Мета статті – описати особливості північної зони говірок Надвірнянщини, зокрема покутські ареали, що становлять східну групу говірок у межах північної зони, на матеріалі зібраних і скартографованих діалектних даних. У статті застосовано *описовий метод* з елементами узагальнення та інтерпретації.

Виклад основного змісту. Північну зону говірок Надвірнянщини відмежовують 11 суцільних ізоглос, що перетинають Надвірнянщину по горизонталі в її північній частині. Вони різної конфігурації, то опускаються хвилеподібно на південь нижче Надвірної, то піднімаються вище цього населеного пункту.

У північній зоні говірок чітко виділяються зональні ізоглоси, які відмежовують північну й південну групи говірок Надвірнянщини, острівні ареали, наддністрянські ареали та покутські.

Північні говірки виокремлюємо за ізоглосом лексеми *пастух* ‘пастух овець’, яка пролягає на карті майже рівно по горизонталі нижче Надвірної і проходить через говірки Максимець – Зелена – Пасічна – Лоева – Красна – Ланчин.

Ізолекса *лах-і* відмежовує північні говірки умовною лінією, проведеною із заходу Надвірнянщини між н. п. Зелена – Делятин – Красна – Ланчин – Саджавка і далі в говірки Косівського району.

Ізолекса *рондил* ‘сковорода’ клиноподібно відмежовує північні говірки по лінії Млини – Мирне – Назавизів – Надвірна – Верхній Майдан – Красна – Парище – Гаврилівка. У більшості говірок, що входять до окресленого ареалу, лексема *рондил* уживана паралельно з іншими лексемами, лише в крайніх північних говірках вона функціонує самостійно (Тис., Кам., Цуц., Вол., Пер., Тарн., ЛТ, Гав.), що дає змогу окреслити найменшу північну групу в структурі північних говірок Надвірнянщини взагалі. Подібний щільний ареал (Тис., Кам., Цуц., Вол., Гав.) утворює лексема *шмат’у* на позначення старого поношеного одягу.

Хвилеподібна ізолекса (Гвізд – Мирне – Назавизів – Лісна Велесниця – Верхній Майдан – Красна – Ланчин – Середній Майдан) аналітичної номінації *хата велика* ‘вітальня’ виокремлює ареал у межиріччі Бистриці Надвірнянської та Стримби, південніше він стає розмитим, оскільки в говірці Назавизів ця назва має синоніми *хата трет’а, покойі, зал, хата друга*. У північних говірках переважають аналітичні номінації *хата друга, хата велика, хата трет’а*.

Північні говірки поширюються нижче Надвірної, їх відмежовує ізолекса *фац’ійат* ‘продовження бічної стіни вгору’ по лінії Букове – Пасічна – Постоята – Лоева – Вишнівці – Кубаївка, яка майже рівно проходить із заходу на схід Надвірнянщини.

Для позначення подвір’я в північних говірках зафіксовано лексему *загорода*, ізолекса якої обмежує північні говірки умовною

лінією Млини – Мирне – Лісна Тарновиця – Парище – Красна – Вишнівці – Кубаївка.

Ізогласа, що окреслює зону поширення лексеми *бура¹чин¹* ‘листя буряків’, сягає на південь і проходить умовно н. п. Максимець – Черник – Заріччя – Добротів – Ланчин – Саджавка, з півночі ареал названої лексеми обмежує ізогласа Букове – Мозолівка – Надвірна – Лісна Велесниця – Середній Майдан. Між південною і північною ізолексами засвідчено смугу говірок, що тягнеться по горизонталі Надвірнянщини від межі з Богородчанським районом до Коломийського.

Ізолекса *к¹ер¹ниц¹* ‘криниця’ обмежує північний ареал по лінії Молодків – Мирне – Парище – Верхній Майдан – Лосва – Максимець – Середній Майдан, не замикаючись, а, імовірно, продовжуючись у говірках Богородчанського та Коломийського районів. Дещо нижче на південь пролягає ізолекса *остро¹ва* на позначення частини стовбура дерева, на яку складають снопи: від кордону з Богородчанським районом – Млини – Мирне – Назавизів – Парище – Вишнівці – Кубаївка і далі в говірки Коломийського району.

Лексему *к¹в¹ітка* ‘знак про те, що хата зведена’ скартографовано в північних говірках, її ізогласа проходить з північного-заходу на південний схід між говірками Битків – Постоята – Білозорина – Лосва – Делятин – Чорний Потік – Білі Ослави – Чорні Ослави. Зауважимо, що на відріжку Чорний Потік – Білі Ослави – Чорні Ослави вона накладається на ізолексу *ко¹сиц¹*, яка відмежовує південні ареали. Це зумовлює синонімію в говірках та є сигналом для можливого зарахування їх до зони вібрації. В ареалі лексеми *к¹в¹ітка* скартографовано менший за розміром, але суцільний мікроареал лексеми *в¹інок* на позначення завершення будівництва хати. Він розташований у говірках межиріччя Бистриці Надвірнянської і Стримби, майже до Надвірної переходить через Бистрицю Надвірнянську до кордону з Богородчанським районом.

Острівні ареали. У північній частині Надвірнянщини відзначено два мікроареали лексем *гичка* (Пар., Гл.; Кам., Цуц., Вол., Ф., Тарн., ЛТ; Б., Мол., Пн., Надв.) та один *бу¹рач¹и¹енка* (Гв., Мл., М., Наз.) на загальному тлі лексеми *бу¹рач¹ин¹* на позначення листя буряків.

У північній частині досліджуваних говірок засвідчено мікроареали лексем *ско¹тар* (Л., Крр.), *в¹іу¹ч¹ар* (Пн., Надв., Стр.) на позначення пастуха овець на загальному тлі лексем *пас¹тух* та *в¹іу¹ч¹ер*. У північній говірці с. Гвізд зафіксовано лексему *че¹р¹гар*, яка більше не виявлена в жодній говірці Надвірнянщини.

У північних говірках скартографовано невеликі ареали фонетичних варіантів лексем, більше характерних для говірок південної зони, зокрема *кир¹ниц¹* (Кам., Вол., Ф., ЛТ, Гл., СМ) та загальнонародну форму лексеми *кри¹ниц¹а* (Цуц., Вол., Гав.)

(к. № 11). Також у кількох із цих говірок функціонують лексеми *с'тудн'і* (Тис., ЛВ) та *кол'одез'* (Виш.), що вступають у синонімічні відношення з фонетичними варіантами *к'ер'ниц'і*, *кри'ниц'а*, *кир'ниц'і* (ЛВ).

У говірках північної групи скартографовано лексеми, що в південних говірках утворюють острівні ареали, наприклад, у говірках Називизів, Парище, Лісна Велесниця, Середній Майдан зафіксовано лексему *ринка* на позначення сковороди, яка утворює чималий ареал у яремчанській зоні. У багатьох північних говірках на позначення продовження бічної стіни вгору при покрівлі на два схили скартографовано лексему *фрон'тон*, що переважає в південних говірках.

Незначний ареал у північно-східних говірках формує лексема *приб'ранка* на позначення вітальні; розташування, суцільний характер і незамкненість цього ареалу спонукає до роздумів про зарахування цих говірок до покутських, оскільки ізоглоси продовжуються в говірках Коломийського району.

На позначення старого поношеного одягу представлено незначні острівні ареали лексем *кат'ран'е* (Стр., Л., Виш., Ланч.) та *ш'мат'е* (Тис., Цуц., Ф., Гав.; Пн., Надв.) на загальному тлі лексеми *д'рант'і*, *д'рант'е*.

Острівні ареали утворює лексема *ут'римане"ц* (Л., ВМ, Куб., СМ) на позначення хлопчика, узятого в сім'ю на виховання. Зауважимо, що ця лексема вживана в трьох говірках з чотирьох разом з лексемою *при'мак* і лише в цій північно-східній зоні, це може бути сигналом про її належність до покутського говору і потребує перевірки за іншими джерелами, насамперед лексикографічними.

У північних говірках виокремлюємо острівні ареали складної номінації *дитина п'риймлена* (Ф., ЛТ, Гав., Пар.) та лексем *насерб* (Цуц., Вол.), *уси'ноулені* (Ф., Гав.), що реалізують сему 'хлопчик, прийнятий у сім'ю на виховання'.

У крайніх північних говірках (Тис., Кам.) засвідчено мікроареал лексеми *о'б'іс'т"а* на позначення подвір'я; ці ж говірки входять до дещо більшого ареалу лексеми *ск'рин'і* (Тис., Кам., Гав., Тарн., ВМ), скартографованої на позначення віконної рами.

Спорадично в говірках північної групи фіксуємо мікроареали лексем *настрамок* (Гав.) та *в'іше"нка* (СМ), *остриу'ка* (Пар.) на позначення частини стовбура дерева, на яке складають снопи, лексему *жа'роун'і* на позначення сковороди, *при'ч'ілок* (Пн.), *п'ід"со'ф'ітка* (Пас.) на позначення продовження бічної стіни вгору при покрівлі на два схили, *л'ігар'* (Тисм.) на позначення мостини, однієї з дошок у хліві. Зауважимо, що локальні лексеми *настрамок*, *в'іше"нка*, *жа'роун'і*, *л'ігар'*, уживані в говірках як синонімічні дублети до лексем, характерних для більшості говірок групи. Ми поділяємо думку дослідників перехідних говірок про те,

що вузьколокальність окремих лексем у зонах пограниччя може якраз свідчити про перехідність аналізованих говірок, оскільки нові явища або явища, не зафіксовані в говорах, що контактують, є їх ознакою.

В окремих говірках північної групи виокремлюємо мікроареали явищ, послідовно фіксованих у південних говірках, зокрема *го¹доване^uц* (Тис., Гав., Садж.), *під¹кидиш* (Гав., Пар.) на позначення семи 'хлопець, узятий у сім'ю на виховання'.

Покутські ареали Надвірнянщини. У мовознавчій літературі до цього часу не визначено статусу одного з говорів південно-західного наріччя, що поширений у південно-східних районах Івано-Франківської області та в Чернівецькій області (за винятком західних районів – Путильського й Вижницького). На заході він межує з гуцульським говором, на північному заході й півночі – з наддністрянським, на сході з подільським. Він складається з двох говіркових масивів – покутських і буковинських (основних) говірок.

Окремі мовознавці вважають, що ця діалектна одиниця – поєднання двох різних говорів: покутського і буковинського, інші розглядають його як покутсько-буковинський, більшість указує на його «перехідний характер».

На початку минулого століття К. Кисілевський докладно описав надпрутські говірки, виокремивши в їх межах дві групи говірок: західнонадпрутське гніздо (Коломийщина – Делятинщина) і східнонадпрутське (Снятинщина – Кіцманщина). Дослідник характеризує спільні особливості, властиві гуцульському, наддністрянському й надпрутському (покутсько-буковинському) говорам, які поєднують їх у південно-західне наріччя. Проте, на думку К. Кисілевського, це окремий говір, який має власні особливості: «Деякі ізоглоси, що виводяться із сусіднього гуцульського говору, закінчують тут свої кола, схрещуючись із надпрутськими, інші виводяться із надпрутського та біжать на північ у Наддністров'я, захоплюючи там у свої орбіти наддністрянські околиці, або з'являючись тут і там на розкинутих мовних острівцях» (Кисілевський, 1954, с. 9). Західнонадпрутська група говірок займає ареал, який у говірках Надвірнянського району автор окреслював на півночі лінією Волосів – Перерісль – Надвірна; на півдні Делятин – Заріччя – Білі Ослави – Чорний Потік – Чорні Ослави; на заході Битків – Пасічна. Дослідник зауважував, що Зелена, Рафайлова та Дора розміщені на межі Гуцульщини й мають гуцульські ознаки. Покутсько-буковинський (надпрутський) говір клиноподібно зі сходу заходить на Надвірнянщину і «виявляє тенденції до наддністрянського говору» (Там само, с. 10).

Ф. Жилко виокремлював покутські говірки, зазначаючи, що вони розташовані на правобережжі Дністра, на південний схід від Бистриці Надвірнянської і на північний схід від умовної лінії Надвірна – Косів – Кути до р. Дністер, тобто в південно-східних

районах Станіславської (Івано-Франківської – *КЛ*) області (Жилко, 1958, с. 120). На його думку, покутські говірки мають багато спільного з наддністрянськими, а також із буковинськими та гуцульськими. Б. Кобилянський теж указував, що покутський говір близькоспоріднений із гуцульським, насамперед такими рисами, як передавання префікса *ви* → *ві*, перехід *а* → *е* після м'яких приголосних та шиплячих, збереження м'яких шиплячих та ін. Він обмежує його повітами Коломия, Городенка, Снятин і Товмач (Кобилянський, 1960, с. 15). Ю. Шевельов наполягав на статусі перехідності покутських говірок через «силу переходових явищ, що наближають їх до суміжних говірок, особливо багато спільних рис із гуцульськими» (Шевельов, 2020, с. 975), а О. Горбач генезу цих говірок пояснював схрещенням на Покутті «гуцульської та наддністрянської експансії» (Горбач, 1970, с. 465). С. Бевзенко зауважував, що в південно-східних районах Івано-Франківської області побутують власне покутські говірки (перехідні до наддністрянських) (Бевзенко, 1980, с. 220). Я. Закревська (Закревська, 2004, с. 502), М. Лесюк (Лесюк, 1987, с. 396) стверджують, що покутсько-буковинський говір складається із двох діалектних масивів: покутського і буковинського.

Різномірні описи покутського як окремої мовно-територіальної одиниці чи покутського в складі покутсько-буковинського говору подано в студіях О. Горбача (Горбач, 1970), К. Кисілевського (Кисілевський, 1954), Ф. Жилка (Жилко, 1966), Б. Кобилянського (Кобилянський, 1960). Фонетичні особливості покутських говірок досліджував А. Залеський (Залеський, 1971; 1973).

Діалектну лексику говірок Покуття вивчали В. Грещук (Грещук, 2006), Я. Вакалюк (Вакалюк, 1982), О. Гавадзин (Гавадзин, 2014; 2018), М. Бігусяк (Бігусяк, 2008а; 2008б; 2008в) та ін. Структурні рівні говірки с. Ковалівка Коломийського району Івано-Франківської області описав М. Лесюк, визначивши її як перехідну гуцульсько-покутського типу (Лесюк, 2008).

Безумовно, описуючи той чи той структурний рівень говірок, дослідники визначали належність говірок до певного діалектного утворення, окреслювали межі покутського говору в контексті прикарпатських ареалів. На ареалогію покутських говірок та їх місце в системі південно-західного діалекту звертали увагу І. Зілинський (Зілинський, 1925), І. Верхратський (Верхратський, 1900), Г. Клепікова, Т. Попова, В. Усачова (Клепікова, 1968), М. Бігусяк (Бігусяк, 2008а; 2008б; 2008в, 2018), Т. Ястремська (Ястремська, 2011).

Г. Клепікова, Т. Попова, В. Усачова, вивчаючи групування південно-західних говорів української мови за матеріалами КДА, зауважували, що покутські говори однаково можуть бути об'єднані

за деякими ознаками не тільки з буковинськими говірками, але й з гуцульськими, а також іншими, поширеними по р. Дністер. Вони допускали, що раніше ці говірки становили єдність, для якої характерні власні риси, що дозволяло виокремлювати їх у самостійний говір. Тепер у результаті міждіалектних контактів монолітність цього діалекту втрачається (Клепікова, 1968, с. 117).

М. Бігусяк, проаналізувавши карти II тому АУМ, зазначає, що в покутському ареалі продовжуються ізоглоси багатьох явищ, властивих галицько-буковинській групі говорів, до якої і належить цей діалект. Частина карт АУМ демонструє неоднорідність покутських говірок через взаємовпливи наддністрянського і буковинського говорів, що дозволяє виокремити зони Покуття: західну, яку покривають ізоглоси наддністрянських мовних явищ, і східну з характерними для неї буковинськими діалектними рисами (Бігусяк, 2017, с. 54). Лише кілька карт АУМ, за спостереженнями М. Бігусяка, указують на окремішність покутського говору. Водночас чітко розмежування покутського та інших контактних говорів без згущення мережі обстеження говірок неможливе. За АУМ, гуцульські ізоглоси проникають далеко на північ Івано-Франківщини. Вивчаючи представлення Покуття на картах АУМ, дослідник зауважує: «крайня західна ізоглоса, що обмежує функціонування буковинських елементів у говірках Покуття, відокремлює західну зону покутських говірок і продовжується в наддністрянських говірках, проходить між говірками сіл Озеряни Тлумацького р-ну – Голосків – Раківчик Коломийського р-ну – Саджавка Надвірнянського р-ну. Територія між крайньою західною і крайньою східною ізоглосами посічена ізоглосами інших мовних явищ, що не дозволяє за матеріалами АУМ вичленувати ядро чи периферію досліджуваних говірок» (Там само, с. 53).

Отже, дослідники покутського говору й говорів, які з ним контактують, ключовими у виокремленні його меж називають говірки Саджавка, Стримба, Перерісль Надвірнянського району, що спонукає нас до картографування й опису мовних явищ у цих говірках, а їх опис на початку минулого століття, здійснений К. Кисілевським, дає змогу простежити їхню динаміку.

Реконструювавши поточною ареал західної групи надпрутських говірок, запропонований К. Кисілевським, ми помітили, що його обмежує ізоглоса, яка на півночі Надвірнянщини проходить по річці Стримба, перетинає Бистрицю Надвірнянську, доходить майже до кордону Надвірнянського і Богородчанського районів, до говірки Пасічна і повертає назад на схід у правобережні надпрутські говірки і далі в говірки Коломийського району Івано-Франківської області.

Укладені нами карти мовних явищ у говірках Надвірнянщини підтверджують наявність східної групи говірок. Ізоглоси, що її обмежують на сході, не замикають ареал, а, імовірно, продовжуються

в інших говірках Коломийського району Івано-Франківської області. Вони можуть сягати вище на північ чи опускатися нижче на південь, репрезентуючи різні мовні явища, створюють мереживні переплетення, чим підтверджують думку попередників про «перехідний характер» покутського говору. При цьому східна група говірок залишається в тих межах, що її на Надвірнянщині проводив К. Кисілевський.

Чималий ареал у східній групі говірок займає загальноновживана лексема *дошка* на позначення однієї з дощок підлоги в хліві. Цей ареал сформований у говірках, розташованих північніше та східніше м. Надвірної, його обмежено ізоглосною приблизно по лінії Молодків – Гвізд – Млини – Фітьків – Лісна Тарновиця – Гаврилівка – Парище – Верхній Майдан – Красна – Делятин – Заріччя. Лексема вступає в синонімічні відношення з лексемою *мостина*, що поширена в говірках усієї Надвірнянщини. У північно-східній частині картографовано компактний острівний ареал лексеми *загорода* (Цуц., Вол., Мл., М., ЛТ, Пар., Гав., Гл., СМ, Виш., Куб., Красна), також цю лексему засвідчено й південніше – у говірках сс. Дора, Яремче, що, напевне, указує на вкраплення рис покутських говірок у гуцульському ареалі.

Чималий ареал у східній частині Надвірнянського району утворює лексема *літній іука* (Л., Кр., Дел., Зар., ЧП, Д., БО, ЧО, Ямн.) на позначення літньої кухні. У трьох говірках північно-східної частини Надвірнянщини з цим же значенням зафіксовано лексему *буда* (Вол., ЛВ, СМ).

На загальному тлі поширення лексеми *куч'ї* на позначення приміщення для свиней виокремлюємо ареали її фонетичних варіантів, зокрема ареал варіанта *куч'ї* майже повністю накладається на ареал побутування лексеми *куч'и*, крім північно-східних говірок Надвірнянщини (Пар., Гл., СМ, Куб.). Загальнонародна лексема *свінарник* утворює незначний острівний ареал (Гл., СМ, Виш., Пал.) у північно-східній частині Надвірнянщини.

На позначення молодого хлопця в говірках північно-східної зони Надвірнянщини фіксуємо острівний мікроареал словотвірного варіанта *парубчик* (ВМ, СМ, ЛВ).

Значний ареал на південному сході досліджуваних говірок формує лексема *гр'єдочник* 'квітник'. Припускаємо, що ізолекса, яка проходить умовною лінією Саджавка – Добротів – Делятин – Заріччя – Дора – Ямна – Паляниця й відмежовує говірки, у яких зафіксовано лексему *гр'єдочник*, від інших говірок Надвірнянщини, не обмежена лише цією територією, а продовжується в говірках Косівського та Коломийського районів і в говорах Закарпатської області.

Репрезентанти семи 'старий поношений одяг' не утворюють чітких ареалів, проте в правобережних надпрутських говірках засвідчено невеликий ареал лексем *кацур'ї* та *цур'ї* (ЧП, Д., БО, ЧО).

На позначення семи ‘пастух овець’ зафіксовано загальнонародну лексему *пас/тух* у більшості говірок на півночі Надвірнянщини, найчастіше разом з іншими реалізаторами цієї семи. Тільки лексема *пас/тух* скартографована лише в північно-східній групі говірок: у північній частині межиріччя Бистриці Надвірнянської та Стримби та в говірках, що межують із говірками Коломийського району до річки Прут.

Значний ареал утворює лексема *оч/кур* та її фонетичний варіант *уч/кур* ‘чоловічий пояс’ у північних говірках Надвірнянщини на загальному тлі поширення лексеми *насок* у різних акцентуаційних варіантах.

Покутські говірки можуть бути перехідними від гуцульських до наддністрянських, що засвідчують 5 лексем на позначення віконної рами. У всіх досліджуваних говірках зафіксовано лексему *рама*. Її словотвірний варіант *раму* утворює компактний острівний ареал у південно-східній частині Надвірнянщини, зокрема в говірках яремчанської зони (Д., Ямн., БО, ЧП, ЧО), і частково збігається із ареалом лексеми *фут/рина* (Ямн., Яр., Д., Зар., ЧП, БО, ЧО). Це засвідчує взаємодію гуцульських і покутських явищ, що проникають із півночі на південь і навпаки. Лексему *фут/рина* зафіксовано словниками гуцульських говірок зі значенням ‘накладна планка для обрамлення дверей, вікон’ (Березови, с. 177), наддністрянських – ‘віконна рама’ (НРС, с. 264).

У цьому ареалі фіксуємо менший, але також компактний ареал лексеми *обличка* ‘віконна рама’ (ЧП, БО, ЧО). Накладання ареалів різних лексико-семантичних явищ зумовлює говіркову синонімію в репрезентації семи.

Висновки. Скартографовані мовні явища в говірках Надвірнянщини засвідчують, що покутський говір має багато спільних рис з наддністрянським та гуцульським говорами. Ізоглоси, які обмежують східну групу говірок, то піднімаються на північ до наддністрянського, то опускаються на південь до гуцульського. Крайньою північною межею, куди вони сягають, є говірки Цуцилів – Волосів, крайньою південною – Дора – Чорні Ослави. Найкомпактніше ізоглоси згруповані на відтинках Саджавка – Ланчин – Добротів – Заріччя – Білі Ослави – Чорні Ослави. Вони репрезентують такі явища: *раму* і *футрина*, *обличка* ‘віконна рама’, *тертиця* і ‘половиця, одна із дощок підлоги’, *фац* і *йат* ‘фронтон, верхнє бічне продовження стіни’, *нац* і *ірки* ‘жіноча прикраси на груди, намисто’, *загорода* ‘подвір’я’. Говірка с. Ямна Яремчанської міської ради є типовою гуцульською, хоча в ній фіксуємо деякі явища, характерні для інших говорів. Накладання різнодіалектних ареалів може сигналізувати про мішано-перехідний статус такої говірки.

Дослідження ареалогії покутських говірок на Надвірнянщині,

зіставлення давнішої ареалогічної інформації і сучасних ізоглос дає змогу констатувати: за сто років покутський говір значно зменшив свою територію функціонування саме на Надвірнянщині. Атомарні карти мовних явищ та зведені карти покутських ізоглос засвідчують, що тільки північно-східні говірки Надвірнянщини можна умовно вважати покутськими й обмежити їх ізоглосом Гаврилівка – Парище – Лісна Велесниця – Верхній Майдан – Вишнівці – Кубаївка, бо саме цей мікроареал повністю покривають риси різних мовних рівнів, проте й він помережаний ізоглосами явищ, типових для суміжних діалектів. Окремі явища, скартографовані в говірках Битків, Пнів, які раніше К. Кисілевський зараховував до покутських, засвідчують поєднання в них рис гуцульського, наддністрянського й покутського говорів, що сигналізує про мішано-перехідний статус цих говірок.

Посткартографічна інтерпретація покутських ареалів повністю підтверджує думку Ю. Шевельова про перехідний статус покутського говору між гуцульським і наддністрянським. Умовна лінія, проведена між говірками Гаврилівка – Парище – Лісна Велесниця – Стримба – Лоева, імовірно, є основною розмежувальною лінією між покутськими і наддністрянськими говірками, від неї на північний захід до річки Стримба та на північний схід у напрямку говірок Коломийського району поширені мішано-перехідні говірки покутсько-наддністрянського типу. Умовна лінія між говірками Лоева – Красна – Добротів – Ланчин – Саджавка розмежовує гуцульський і покутський говори, а говірки на північ від неї називаємо мішано-перехідними говірками покутсько-гуцульського типу, що підтверджують спостереження попередників.

Умовні скорочення обстежених говірок

Бистр. – Бистриця, Б. – Битків, Біл. – Білозорина, БО – Білі Ослави, Бук. – Букове, В. – Вороненко, Виш. – Вишнівці, ВМ – Верхній Майдан, Вол. – Волосів, Вор. – Ворохта, Гав. – Гаврилівка, Гв. – Гвізд, Гл. – Глинка, Д. – Дора, Дел. – Делятин, Добр. – Добротів, Зар. – Заріччя, Зг. – Згари, Зел. – Зелена, Кам. – Камінне, Кл. – Климпуші, Кр. – Красна, Куб. – Кубаївка, Л. – Лоева, Ланч. – Ланчин, ЛВ – Лісна Велесниця, ЛТ – Лісна Тарновиця, М. – Мирне, Макс. – Максимець, Мик. – Микуличин, Мл. – Млини, Моз. – Мозолівка, Мол. – Молодків, Надв. – Надвірна, Наз. – Назавизів, Пал. – Паляниця, Пар. – Парище, Пас. – Пасічна, Пер. – Перерісль, Пн. – Пнів, Пост. – Постоята, Пр. – Причл, Садж. – Саджавка, СМ – Середній Майдан, Сок. – Соколовиця, Стр. – Стримба, Тар. – Тарновиця, Тат. – Татарів, Тис. – Тисменичани, Ф. – Фітьків, Цуц. – Цуцилів, Ч. – Черник, ЧО – Чорні Ослави, ЧП – Чорний Потік, Ябл. – Яблуниця, Ямн. – Ямна, Яр. – Яремче.

Література та джерела

- Бандрівський, Д. Г. (1960). Говірки Підбузького району Львівської області. К. : Вид-во АН Української РСР. 101 с.
- Бевзенко, С. П. (1980). Українська діалектологія. К. : Вища школа, 246 с.
- Бігусяк, М. В. (2008а). До питання гуцульсько-покутського діалектного порубіжжя на теренах Івано-Франківщини. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія (мовознавство)*. Івано-Франківськ, Вип. XIX – XX. С. 27 – 29.
- Бігусяк, М. В. (2008б). Лексика сімейних обрядів у покутсько-буковинсько-подільському суміжжі. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Серія : Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський : Аксіома. Вип. 16. Т. 1. С. 100 – 105.
- Бігусяк, М. В. (2008в). Гуцульсько-покутське діалектне суміжжя у світлі лексичних ізоглос. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. пр. / відп. ред. М. Я. Плющ. К. Вип. 3. Кн. 2. С. 21 – 26.
- Бігусяк, М. В. (2017). Лінгвогеографія покутських говірок у світлі даних II тому Атласу української мови. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський : Аксіома. Вип. 44. С. 50 – 55.
- Бігусяк, М. В. (2018). Діалектне членування говорів Прикарпаття у лінгвістичних студіях XIX століття. *Славістичні студії. Етнолінгвістика і міжкультурна комунікація*. Люблін. С. 35 – 41.
- Вакалюк, Я. Ю. (1982). Весільна лексика в українських говорах Прикарпаття. *Структура українських говорів*. К. : Наук. думка, С. 126 – 128.
- Верхратський, І. (1900). Про говір долівський. *Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Львів, 1900. Т. 35 – 36. Кн. 3 – 4. С. 1 – 127.
- Гавадзин, О. Я. (2014). Назви одягу, взуття, головних уборів, прикрас Покуття: структура, семантика, ареалогія : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Івано-Франківськ. 369 с.
- Гавадзин, О. Я. (2018). Динамічні процеси в говірках у світлі лінгвістичних студій з проекцією на ареал Покуття. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2018. URL: http://dspu.edu.ua/sites/native_word/wp-content/uploads/2019/02/4-1.pdf (дата запиту: 18.04.2021).
- Горбач, О. (1970). Покутсько-буковинські або покутські говірки. *Енциклопедія Українознавства* / гол. ред. В. Кубійович. Париж; Нью-Йорк : Вид-во «Молоде життя». Т. 6. С. 2153.
- Грещук, В. В. (2006). Діалектна диференціація: регіональний аспект. *Етнос. Соціум. Культура: регіональний аспект* : монографія / В. В. Грещук, В. І. Кононенко, М. П. Лесюк та ін. К. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ. С. 55 – 79.

- Жилко, Ф. (1958). *Говори української мови*. К. : Рад. школа. 171 с.
- Жилко, Ф. (1966). *Нариси з діалектології сучасної української мови*. 2-е вид. (перероблене). К., 1966. 307 с. + карти.
- Закревська, Я. В. (2004). *Покутсько-буковинський говір. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп.* К. С. 502.
- Залеський, А. (1971). Деякі явища вокалізму покутських говірок з погляду фонології. *Праці XII Республіканської діалектологічної наради*. К. : Наук. думка. С. 67 – 78.
- Залеський, А. (1973). *Вокалізм південно-західних говорів української мови*. К. : Наук. думка. 156 с.
- Зілинський, І. (1925). До питання про діялектологічну класифікацію українських говорів. *ЗНТШ*. Львів. Т. 141 – 143. С. 1 – 19.
- Кисілевський, К. (1954) *Надпрутський говір. Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Нью-Йорк; Париж, Т. 162. С. 8 – 52.
- Клепикова, Г. П., Попова, Т. В., Усачева, В. В. (1968). Групування юго-західних українських говорів (по матеріалам «Карпатського діалектологічного атласа»). *Матеріали і дослідження по Общеславянському лінгвістическому атласу*. Москва : Наука. С. 97 – 117.
- Кобилянський, Б. (1960). *Діалект і літературна мова (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови)*. К. 276 с.
- Лесюк, М. (1987). *Покутський говір як різновид української загальнонаціональної мови. Ямгорів : літературно-мистецький альманах*. Ч. 9 – 10. С. 122 – 133.
- Лесюк, М. (2008). *Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району)*. Івано-Франківськ. 327 с.
- Негрич, М. (2008). *Скарби гуцульського говору: Березови*. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ. 224 с.
- Шевельов, Ю. (2002). *Історична фонологія української мови*. Харків : Акта. 1054 с.
- Шило, Г. (2008). *Надністрянський регіональний словник / відп. ред. Л. Полюга, Н. Хобзей*. Львів; Нью-Йорк : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ. 287 с.
- Ястремська, Т. О. (2011). *Діалектний простір Галичини: говірки української мови. Українська мова в Галичині: історичний вимір / відп. ред. Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хобзей*. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. С. 55 – 107.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2021 р.

Прийнято до друку 18.12.2021 р.

Рецензент – канд. філол. наук, доц. Волошинова М. О.